

V. Hogyan tovább?.

A kilencvenes évek elejétől kezdve többen foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogyan és milyen irányban folytatható mindaz, amit magyarok évtizedeken át száműzetésükben helytállásként és a nemzetnek tett szolgálatként tettek. Az ország felszabadult és a nép a maga akarata szerint alakíthatja sorsát. A nyugati *magyar* diaszpórákban élők túlnyomó többsége - akár emigránsnak tekinti magát, akár nem - addigi lakóhelyén maradt, ott éli le életét és ott neveli fel gyermekeit. Milyen szerep kínálkozik nekik most, hogy az ország sorsával már nem kell törődniük *olyan* mértékben, mint korábban. Kézenfekvő, hogy amennyire tehetik, támogatják a segítségre szoruló hazai és kisebbségi magyarokat, igyekeznek tudásukkal és kapcsolataikkal az ország és a nemzet érdekeit külföldön előmozdítani, egyénileg pedig helytállni és megbecsüléshez jutni, ezzel a magyarság hírnevét gyarapítani. Ebben többé-kevésbé egyöntetű a vélemény. Úgy tetszik azonban, hogy ez nem minden, ami Nyugaton feladatként és tenni valóként jelentkezik.

Deák Ernő szerint: "Az 1989-90-es rendszerváltást sem Kelet-Közép-Európában, sem Nyugaton nem a fellélegzés, öröm, netán sikerélmény fejezte ki, hanem azt az időközben vitathatatlaná váló irány vesztés, tájékozatlanság követte. A magát politikainak, sőt nemzetinek nevező emigráció fokozódó, közvetlen Magyarországra áthelyezett tevékenységgel igyekezett kifejezésre juttatni változatlan érdeklődését, törődését. Tudat alatt természetesen már akkor a szerepnélküliség veszélyét, félelmét igyekezett elhessegetni magától. A közvetlen, fizikailag is Magyarország felé fordulásnak volt aztán egy másik, nem egészen lényegtelen mozzanata, igaz, egészen más előjellel: a kifáradás leplezése. 'Harcunkat megharcoltuk' jelszóval és szellemben egymás után rakták le a fegyvert, így adva tanúságot arról, hogy nem hűtlenségből, meghasonlásból vonultatják emigrációs tevékenységüket nyugalomba. Akik nem ezt tették, konokul ragaszkodva addigi ' antimagatartásukhoz ', nem győzték kifejezésre juttatni bizalmatlanságukat, ellenérzésüket az új magyar kormánnyal szemben. Azt sem szabad ennek kapcsán szem elől téveszteni, hogy sokan a kitüntetések túlmenően politikai szereposztással reméltek elégtételt azért, hogy ehettek a száműzetésnek, hontalanságnak nevezett nyugati életmód valójában nem is keserű kenyerét. Hogy mennyire így volt ez, mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy szinte kivételszámba ment és megy a Magyarországra véglegesen visszatelepülők száma. Ha ez így van, akkor azoknak, akik változatlanul érdeklődést tanúsítanak a nyugati magyarság iránt, nagyon is gondolkodóba kell esniük afölött, vajon hogyan tovább? Ma már teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy a nyugati magyarságra Magyarországon belpolitikailag szinte alig hárul szerep. Egyrészt, a visszatelepülések inkább egyes esetekre, főként nyugdíjasokra szorítkoznak, másrészt nem lehet megkerülni a vagy-vagyra élesedett kérdést. Ugyanis, ha sokan úgy látják, hogy az emigráció felszámolásával, feladásával a nyugati magyarságnak nincs többé szerepe, rendeltetése, akkor egészen logikusan következik ebből a befogadó társadalmakba való teljes beolvadás, felszívódás."¹

Ez ellen azonban a nyugati magyarok túlnyomó többsége kitartóan védekezik. Ha megszűntek vagy beszűkültek is az emigráns politikai lehetőségek, bő tere kínálkozik a vallási, kulturális és társadalmi tevékenységnek.

Ezzel kapcsolatban B. Szabó Péter egy nehézségre hívta fel a figyelmet. Arra ugyanis, hogy a menekültek zöme erős nemzeti és politikai tudattal érkezett Nyugatra, az emigrációt ideiglenesnek és átmenetinek tekintette, nem gondolt a hazától való hosszú, akár az egész életre és generációkra kiterjedő távollétre, és nem teremtette meg a végleges külföldi tartózkodás intézményrendszerét, amely az utódokat is megtarthatta volna a magyar öntudatban és tettvágyban.² Ha ez eddig nem történt is meg, vagy a szervezetek csak zsenge kezdeményként működnek, nem kell feltétlenül feladni a reményt, hogy megszülethetnek és megszilárdulhatnak még az ilyen társulások.

Szépfolusi István evangélikus lelkészként az egyházak számára keresett és talált feladatot. "A diaszpóra magyarsága mellett - írta - az egyháznak a végsőkéig ki kell tartania. Megköveteli ezt a népszolgálat, sőt, a félreállók miatt új feladatkörök átvállalására is kötelezi őket. Fel kell venni az egyesek részéről tudatosan elejtett vagy fásultan félredobott stafétabotot. Az egyházak segíthetnének leginkább egy új, sürgetővé vált magyar diaszpóra iskolahálózat kiépítésében. Számos helyen működnek a világon magyar ifjúsági körök (cserkészlet, hétvégi iskola, nyári tábor, bibliakörök stb.), de nem tölthetik be az egységes magyar, a befogadó ország művelődési intézményei részéről is egyenrangúnak elfogadott - tehát bizonyítványt adó! - oktatási intézmény feladatkörét. A legmodernebb pedagógiai elveket követő, több világnyelven egyszerre oktató illetően intézményeinknek például szolgálhatna a franciák Lycée Frangais-hálózata: ez irányban a húszas évek Klebelsberg Kunó-i elgondolását továbbfejlesztve a helyi magyar egyházak lehetnének kezdeményezők a támogatásukkal is megújuló Collegium Hungaricumainkkal karöltve." Szépfolusi szerint a "magyar-magyar testvérgyülekezetek hálózatának kiépítése a magyar egyházak és az utódállamok, valamint a világszórvány viszonyában, az ösztöndíj-, sajtó- és szószékcsere... csupán első ígéretes elgondolások."³

Kovács Andor, a legtevékenyebb svájci magyarok egyike szerint "... Mit csinálunk mi, akik megfontolásból nem akarunk hazaköltözni? Nem azért, mert nincs honvágyunk, hanem mert úgy ítéljük meg, hogy ha szolgálni akarjuk a nemzetet, kinti kapcsolatainkkal sokkal többet tudunk elérni, mintha mondjuk itthon polgármesterek lennénk vagy a parlamentben ülnénk." ⁴ Kovács Andor az otthonra és a hazaiakra gyakorolt hatás helyett fontosabbnak tartja a világban szétszórt magyarok problémáinak megoldását. Az emigráns társai, különösen az új menekültek érdekében végzett több évtizedes szolgálatra visszatekintő ugyancsak svájci Böröcz József azon munkálkodik, hogy olyan szociális rendszabályok szülessenek, amelyek mind a befogadó országban, mind Magyarországon megoldást kínálnak az érdekelt magyarok legégetőbb szociális kérdéseire.

Az angliai Pátkai Róbert azok munkáját méltatván, akik az országban és fővárosában "oázist" teremtettek, otthont, ahol "a fiatalok pezsgő kedve kibuggyanhatott, az idősebbek egymással találkozhattak, terveket szöhhettek, magyar közösségi alapokat rakhattak", 1992-ben keserűen állapította meg: "a mi 'oázisaink' kúfői apadnak, a jól működött egyesületek életlendülete gyengül.

Gazdag értékű, a maguk területén eredményt és tiszteletet elért magyarok számára nincs összefogó erő, szervezeteink, klubjaink számára irodalmi, kulturális koordináció. Mint 'oldott kéve' nemcsak a nemzet van kitéve elveszésnek - ahogy a költő mondja -, de a nemzetnek az a kis része is, amelynek ebben az országban magyarul dobog a szíve." Pátkai szerint a "majd csak lesz valahogy" magatartás nem megoldás. A helyzet reális felmérésére és közös akaratra van szükség.³ A bécsi Smuk András a kisközösségi munka fontosságát emelte ki több alkalommal is. "A mi elsődleges tennivalónk - írta - törődni egyházainkkal, egyesületeinkkel, egyáltalán szervezeti életünkkel. Nem nyugodhatunk bele, hogy kiapadásra ítélt emigráns holtágakká váljunk, csupán mert szem előtt tévesztettük parancsoló tennivalóinkat - magunk medrének gondozását."⁶

Hasonló felismerésre jutott az amerikai Papp László, aki a következőket sorolta a legsürgetőbb és legfontosabb teendők közé: "Elsősorban a még meglévő egyházainkat, intézményeinket, egyesületeinket, hétvégi iskoláinkat kell anyagilag és erkölcsileg támogatnunk. Tény az, hogy könnyebb magyar körökben erdélyi vagy vajdasági testvéreink megsegítésére pénzt gyűjteni, mint saját szervezeteink erősítésére. Pedig ezek fenntartása költséges, és áldozatos munkát kíván. Az amerikai magyarok 'szétszórtsága' fizikai értelemben is egyre nagyobb lesz. Nem ritka, hanem tipikusnak mondható, hogy az összejövetelekre, istentiszteletekre való út egy-, gyakran kétórai autózást igényel, mindkét irányban. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy míg 1980-as felmérésünk negyven hétvégi iskolát tartott számon, ma ezek száma harminc alá esett. Feltétlenül szükséges az is, hogy az anyaország kormányának és intézményeinek támogatását megszerezzük. Míg a két háború között az otthoni egyházak gondoskodtak az itteni közösségek lelki életének gondozásáról papok kiküldésével, irodalmi anyaggal és szoros kapcsolattartással, ma ezt alig mondhatjuk el, még ha figyelembe vesszük is az egyházak leromlott anyagi helyzetét. A kormány érdeklődése és támogatása is minimálisra zsugorodott, minden szólam és időnként szép nyilatkozat ellenére!"⁷

A hazai megértésre és segítségre csak kevesen tartanak igényt, látván és ismervén azokat a hiányokat, fogyatékoságokat és főleg anyagi nehézségeket, amelyekkel a magyarországi intézmények küszködnek. A legtöbben a saját kezdeményezések és fáradozások fokozásában keresik a megoldást. Ezt a felfogást látszott igazolni a szórványmagyarság állapotát és jövőjét megvitató 1994 szeptember végi innsbrucki tanácskozás. Zárónyilatkozatában a többi között ez állt: "A Nyugat-Európában és a tengerentúlon élő magyarság számára napjaink elsőrendű fontosságú kérdése saját identitásának fenntartása, intézményeinek, szervezeteinek, iskoláinak és lapjainak megőrzése, újrateremtése, a másod- és harmad generáció aktivizálása. Ebben jelentős szerepet töltenek be az egyházak és más működő intézmények, közösségek. A külföldi magyar nyelvű lelkészi szolgálat fenntartása kiemelt nemzeti érdek... A nyugati magyar szórványok léte és jövője nélkülözhetetlenné teszi erőinek - politikai indulatoktól mentes - fokozott koncentrálását. Ennek érdekében időszerű, mielőbb átfogó felmérést készíteni tevékenységi formáiról és kezdeményezni az egyes országokban működő szervezetek szorosabb és tervszerűbb együttműködésének megteremtését."⁸

Ami a magyarországi kormánnyal való szembenállásban kifejezésre jutó ellenzéki emigráns politizálás és a nyelvvel, hagyományokkal, kultúrával törődő diaszpóra-lét közötti egyensúlyt illeti, annak felborulásával akkor kell számolni, ha az ellentétek annyira kiéleződnek, hogy továbbá nem moshatók el és nem is leplezhetők. Ennek bekövetkeztét nem lehet biztosra venni, de vele számolni és rá felkészülni nem felesleges. Növekvőben van ugyanis a hazai viszonyokkal való elégedetlenség, és nemcsak a kormányzat politikájától való idegenkedés, de a társadalom magatartásának kritikus szemlélete is. Egyre többen kísérik fejcsóváló értetlenséggel az ország lakosságának közönyét vagy elnézését olyan jelenségekkel és tünetekkel szemben, amelyek az őket befogadó nyugati országokban elutasítást, de legalábbis rosszallást váltanának ki. Némely jelekből ítélve a nyugati magyarságnak magát "nemzeti emigráció"-nak nevező tábora, vagy Fáy István szóhasználatával élve, a "fundamentalista emigránsok" hajlanak arra, hogy hazai ellenlábasait úgy kezeljék, mint hajdan a kommunistákat. A hazai válasz: nyugatiaknak címzett elmarasztaló szavak. Egy budapesti hetilap szerint: "Bizonyos fokig sértve is érzik magukat, hiszen számítottak arra, hogy egy demokratikus Magyarország vezetése - elismerve érdemeiket - felkéri őket a hazatérésre, és így a politikai élet vezető szereplőivé válhatnak itthon is... Nagy a valószínűsége tehát, hogy a magyar politikai emigráció magát nemzeti emigrációnak nevező 'osztaga' a mai Magyarországgal szembeni politikai emigrációként folytatja további tevékenységét."⁹ Ha van is túlzás ebben az előrejelzésben - például a vezető szerep elmaradása okozta sértettség -, az elképzelhető, hogy az elvi és gyakorlati ellentétek az MSZP-SZDSZ kormánykoalícióval a hajdani emigráns hangvétel feleledéséhez vezethetnek. Ez azonban aligha fog kihatni az egész nyugati magyarságra.

Jelei azonban félreérthetetlenek és különösen azután erősödtek meg, hogy a nyugati magyarok széles köreiben ismertté váltak az 1994. május 8-i választás eredményei. Közvélemény kutatások hiányában e választás visszhangja és hatása nehezen mérhető le. Személyes tapasztalatok és sajtóvélemények azonban arra utalnak, hogy mélységes csalódást keltett, a nemzeti emlékezetvesztés tüneteként jelentkezett. Ennek a csalódásnak és levertségnek adott hangot Kocsis Gábor költő, egy magyarországi lapban polgári nevén közölt cikkében. "Aki hisz az eszmék erejében - írta - s aztán csalódik, magára vessen; több mint hatvan év alatt igazán megtanulhattam volna, hogy ami számomra eszme, mások - sokak - szemében csak szólam, hogy a zászló - akármit is mond Kosztolányi - végső fokon mégsem több, mint bot és vászon... Nyeljük le tehát a keserű pirulát, barátaim! Ti, akik a háromszázegyes parcella földjében nyugosztok s ti is, akik velem együtt tovább küzdöttetek otthon vagy bárhol a nagyvilágban. Felejtsük el az eszméket, s dobjunk el a botot és vásznat, amelyet több mint harminc éven át kínlódva próbáltunk magasra tartani abban a hitben, hogy zászló. Lássuk be, hogy tévedtünk: embertársaink nagy többsége nem szabadságra és önrendelkezési jogra vágyik, hanem nagyobb darab kenyérre, s annak adja bizalmát, aki könnyebb utat ígér a nagyobb jóléthez."

A jövőt illetően Kocsis Gábor szerint az alternatíva a következő: "A közép-európai országok előtt csak két lehetőség áll: vagy vonzólják tovább szekerüket véres verejtékkel az emelkedés útján, amely előbb vagy utóbb szerény, de általános jólét biztos fennsíkjára vezet, vagy visszagurulnak bevált szocialista vezetés alatt a szakadékba, amelynek mélyén ezúttal a 'harmadik világ' népeinek sorsában fognak osztozni. S ha ez így lesz, akkor azért, mert a magyarság többsége - úgy látszik - elfelejtette, hogy vannak eszmék, melyek nemcsak szólamok, s hogy bot és zászló is lehet.."10

E könyv szerzője erősen bízik abban, hogy nem az utóbbi lehetőség következik be és a nemzet történetének inkább emelkedő, mint süllyedő szakaszával szembesülünk. Reméljük, hogy a magyarországi változások zaklatott korszakát a megállapodottság és a fokozatos fejlődés nyugalma váltja fel.

A szórványmagyság jövő szerepét és feladatát a szerző ma sem ítéli meg másként, mint néhány évvel korábban megkísérelt áttekintésében.¹¹ Vagyis, minden valószínűség szerint a nyugati magyarokat ismét érdekelni fogja, mi történik városukban vagy a befogadó országban, milyen sorsot kínál a jövő a nemzet szétszórtságban élő részeinek. Talán ennek is lesz olyan jelentősége, mint annak, hogy milyen számárságot mondott valamely hazai politikus vagy közíró, milyen mondvacsinált ürüggyel lángol fel parázs vita a kulturális és politikai közélet fórumain. Ha a figyelem legalább annyira a helyi problémák felé fordul megint, mint amennyire a magyarországiakat követte az elmúlt években, a nyugati magyarok észre fogják venni saját életük hanyatló irányzatának fenyegető jeleit. Fel fog tűnni, hogy a helyi egyesületek elszürkültek és tevékenységük megcsappant, téma lesz, hogy mivel lehetne a közösségi életet megmozgatni és iránta tartós figyelmet kelteni. Napirendre kerülnek ügyek, melyek az egyházakat, a cserkészetet, a hétvégi iskolákat, a helyi lapokat, az egyesületközi együttműködést érintik. Vagyis, bekövetkezik az az idő, amikor ismét beszélhetünk virágzó magyar kolóniákról, és nem kérdés többé, hogy van-e létjogosultságuk a nyugati magyar intézményeknek.

Miután kétségtelennek látszik, hogy a magyarországi rendszerváltást nem követi nagyobb méretű hazatérés, abban is biztosak lehetünk, hogy megmarad, amit nyugati magyarságnak nevezünk, és noha a természet törvényei szerint tagjai állandóan öregszenek és fokozatosan mind kevesebben lesznek, még hosszú ideig számolni lehet külföldön élő magyarok százezreivel, és azok nemzeti értékeket is teremtő munkájával. A mai borúlátó vélemények és lehangoltságot tükröző nézetek egyébként is csak Nyugat-Európára, azon belül pedig főleg a Magyarországhoz közel fekvő államokra vonatkoznak. Az ottani magyar közösségi életet valóban lelohasztotta a magyarországi fordulat és a hazába visszatért szabadság mámorító felismerése, annak minél gyakoribb és minél teljesebb megtapasztalása.

Az észak- és dél-amerikai, valamint az ausztráliai magyar kolóniák élete zavartalanul és megtorpanás nélkül folyik, hiszen csak keveseknek jutott osztályrészül a tartósabb magyarországi látogatás, és ha annak volt is a jövőt érintő hatása, az amerikai és ausztráliai magyarok tudják, hogy életüket e távoli kontinensen élük le, nem ábrándozhatnak tevékenységük Magyarországra

és lakóhelyük közötti megosztásán, hanem szívvel-lélekkel gondozzák azokat az intézményeket - egyházakat, iskolákat, ifjúsági szervezeteket, egyesületeket, lapokat -, amelyeket évtizedek szívós munkájával megteremtettek. Előbb vagy utóbb a nyugat-európaiakban is tudatosul, hová rendelte őket a sorsuk. Felismerik, hogy annak milyen következményei vannak, és a Magyarországgal való szerves kapcsolat ellenére is milyen feladatokat ró rájuk emberi és külföldi magyar mivoltuk.

E feladatok között előkelő helyen kellene állnia a jövő nemzedékek magyarként való megtartásának. Nemcsak annak, hogy az egymást követő nemzedékeknek módjuk és lehetőségük legyen a magyar nyelv elsajátítására, a magyar történelem és hagyományok megismerésére, a nép és az ország ügyeiben való tájékozódásra, de főképpen annak, hogy tudatában legyenek származásuknak, és állampolgári hűségük, kötelezettségeik ne akadályozzák abban, hogy szüleik, nagyszüleik, ősük szülőföldjével érzelmi kapcsolatban maradjanak. Az asszimiláció ellen küzdeni sok nehézséggel jár, de nem reménytelen. Ennek feltétele, hogy legyenek magyar iskolák, nevelők, oktatók, a magyar közösségi életet biztosító intézmények és szervezetek. Munkájuk azonban hiábavaló vagy csak csökkent értékű lesz, ha a szülők nem érznek felelősséget gyerekeiknek a magyar kultúrában való felneveléséért és a befogadó ország, sokaknak már a szülőföld kultúrájával való egészséges összhangjáért. Ez bizonyára a fiatalok jó közérzetének is javára válhatik. Azok a nyugati magyarok, akik áldozatokra is hajlandók a kisebbségi magyarok nemzeti közösségének megmaradásáért, nem lehetnek érdektelenek vagy közömbösek abban a kérdésben, hogy ők és utódaik megmaradnak-e a magyarok érzelmi sorsközösségében.

Annak, hogy a nyugati magyarok a szülőfölddel, annak népével és kisebbségi sorsra ítélt magyarokkal törődni, rajtuk és nekik segíteni tudjanak, előfeltétele az erős, jól működő és gazdag intézményrendszerrel büszkélkedő kolóniák hálózata. Aki ezek jövőjével foglalkozik és megszilárdításukon munkálkodik, Magyarországnak is jó szolgálatot tesz, egyúttal az egész magyarságnak használ.

A legfőbb teendő továbbra is a meglevő keretek fenntartása, azoknak élettél való megtöltése, az egyházak, a cserkészek, az iskolák, az egyesületek és a kölcsönös kommunikációt biztosító újságok zavartalan működése. Mindehhez új feladatként társul a helyi magyar hagyományok ápolása, a tárgyi emlékek gyűjtése és megőrzése, a kolóniák történetének megírása és a magyarságtudományi ismeretekbe való beépítése.

Mindez főleg a középkorú és fiatal magyarok feladata, akik akkor válhatnak a száműzetés viszontagságait vállaló és az idegen társadalmakba való beilleszkedés, új létfeltételek megteremtése, a magyar hírnév javítása nehéz munkáját elvégző szülők méltó utódaivá, ha nem futamodnak meg a rájuk váró szerep és a munka elől. A magyar nemzetnek aligha tehetnek ennél nagyobb szolgálatot.